

PRILOG K HRVATSKOJ SFRAGISTICI.

I.

Pečati, podavajući listinama kao bitne sastavine njihove svojim dokumentalnim svojstvom podpunu autentičnost, nadomještajući dapače kadkada i sam podpis izdavaoca dotične izprave, bili su negda, a navlastito u srednjemu vieku od velike važnosti. To vrijedi dakako i za naše listine.

Tečajem vremena pošlo nam je za rukom sabrati priličan broj naših domaćih, sredovječnih i novovjekih pečata, te ćemo od njih za sada priobćiti jedan dio občinskih pečata, koji u svakom pogledu zaslužuju osobitu pažnju ne samo s gledišta sfragistike, već i obzirom na rezbarsku umjetnost. Studij prilika naših plemenskih i gradskih občina veoma je zanimljiv s poviestnoga i pravnoga gledišta, jer je uredba plemenskih občina u Hrvatskoj prastara, te joj nalazimo tragova čak u doba hrvatske samosvojnosti. Ove su svakako daleko važnije od novijih gradskih občina, koje su većim dielom svoju slobodu i samoupravu primile na temelju kraljevskih privilegija.

U svom občinskom djelovanju bijahu plemenske občine u starije doba skroz samostalne i slobodne, stojeći pod upravom plemenskoga sudca („sudac plemena“, „župan“, „rihtar“, „rihtardus“, „iudex generationis“ itd. nazvan), te zbora cieloga plemena, koje se skupljaše u svoje zborove „u klupe“ kod svoje crkve pod hladom stoljetnih lipa. Takav bijaše položaj plemenskih občina, dok nisu tečajem XV. vieka mnoge izgubile svoju slobodu, podpadši gospodstvu feudalnih gospodara. Mnoge su občine na taj način sa sviem izgubile svoju staru obilježbu, tako da su im članovi postali pukim kmetovima, dok su njeke samo znatno ograničene u svojoj samoupravi, priznavajući feudalnoga gospodara svojim zaštitnikom, mnoge su se občine dale u zaštitu hrvatske vlastele radi straha pred Turcima, ne predmievajući, koliko će tiem kasnije trpjeti njihova sloboda, ali i ove su često — upravo redovito — do kmetstva potlačene. Svakako slično se je događjalo s gradskim občinama, ali ove su laglje održale svoju slobodu, imajući u rukama kraljevska privilegija.

Svaka od ovih plemenskih ili gradskih občina („plemenita bratja“, „bratja“, „pleme“, „generatio“, „purgari“, „purgarija“, „plemenita purgarija“, „oppidum“, „liberum regium oppidum“, „libera regia civitas“, „libera civitas“, „libera villa“, „villa“ itd.) imala je svoj občinski pečat, koji se je rabio kao dokumentalni biljeg autentičnosti javnih izprava, izdanih po dotičnoj občini.

Forma naših občinskih pečata većim je dielom okrugla, riedje ovalna, dok nam je jedan, i to stariji dubovački poznat, koji imade skroz nepravilan izniman

oblik, gotovo nepoznat stranim sfragistikama. Materija je naših občinskih pečata čisti vosak, tjestina i u novije doba iza XVI. vieka španjolski vosak. Obzirom na tipe imamo slikovitih, portretnih i grbovnih, dok napisnih nema u starije vrijeme, već tek u najnovije. Potonje niesmo našli za vriedno ovoj seriji dodati.

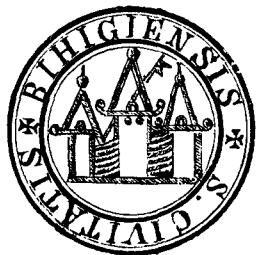
Medju občinskim pečatima ima dosta t. z. govorećih, kao primjerice jastrebarski, orlički, strelački itd. Osobito je zanimljivo, što kod većine naših občinskih pečata nalazimo polumjesec i zvijezdu, koje su figure osobito značajne u hrvatskoj i magjarskoj sfragistici i heraldici. Naši občinski pečati imaju osim toga takovih figura, koje ih ne mogu činiti govorećim, a ne pokazuju ni figura, koje bi na kakav god način dotično mjesto (občinu) obilježivale. Tako su primjerice obilježujuće figure: za utvrđena mjesta kule, crkva za mjesta, u kojima se iztiče crkva, ruka s mačem za plemenite občine, koje imaju svoje povlastice na temelju kraljevskih donacija itd.

Na našim su občinskim pečatima redovito nadpisi, budi oko ruba, budi u polju. Potonji su onda kratice, sastojeci samo od početnih slova rieči pečatne legende. Nadpisi, koji teku na okolo pečata, redovito su takovi, koji izrično označuju ime občine, koja rabi taj pečat; riedje nalazimo takove, koji sadržaju kakav citat. Njeki nemaju nadpisa, jer su govoreći, a njeki ga nemaju, premda niesu govoreći. Najstariji su nadpisi lapidarni s prelazom na uncijal, dakle majuskule; minuskule su riedke.

Opisujući u ovoj razpravici jedan dio naših domaćih pečata, kod svakoga ćemo, da bude stvar jasnija, reći koju i o prošlosti dotične občine, a kod opisivanja ćemo se držati pravila heraldike, koja je tiesno spojena sa sfragistikom. Heraldika opisuje predmete tako, kao da gledaoc stoji iza predmeta, koji se opisuje, dakle uprav protivno od arheologije, koja ih promatra sa stanovišta gledaoca.

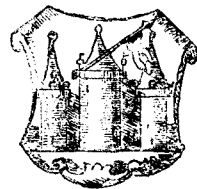
I. Bihać.

Položaj Bišća bijaše kroz viekove odličan u poviesti hrvatskoga naroda. Listine, koje njekoč izdavahu sudac i občina bihačka (regia civitas, sudac slobod-

Sl. 61. Pečat grada Bihaća.

noga varoša), sižu, u koliko su nam sačuvane, čak do god. 1271. Na njima nalazimo občinski pečat, a najstariji nam je otisak sačuvan na listini, izdanoj g. 1395. po Stjepanu sudcu bihačkom, oko kojega stoji nadpis ✠ SIGILLVM COMVNITATIS PIHIGI. Imademo jedan okrugli pečat i iz XIV. vieka, mjereći u promjeru 32 mm. U njem su tri oble kule, od kojih je srednja viša sa zastavom na lievo nagnutom. Na-

Sl. 62. Grb grada Bihaća.

kolo stoji nadpis: ✠ S. CIVITATIS ✠ BIHIGIENSIS.¹ (Sl. 61.)

Grb grada Bihaća nalazimo u Valvasoru „Ehre des Herzogthums Krain“ IX. knjiga, str. 121. (Sl. 62.)

¹ Priobćujemo ga ovdje po opisu pokojnoga Rade Lopašića iz njegove knjige: Bihać i

bihačka krajina. Izdanje Matice Hrvatske 1890. str. 53—54.

II. Cirkvena. (Obćina sv. Ivan Žabno, kotar Križevci.)

U starije doba bijaše Cirkvena posjedom raznih porodica. God. 1556. bijaše svojina porodice Kerečenja, a god. 1644. Tomaša Mikulića od Brokunjevca. Posljednji član obitelji Aleksander Mikulić, okrivljen veleizdajom i inim drugim griesima, izgubi posjed i grad Cirkvenu, koji iza toga darova i založi kralj Leopold I. za 2000 for. Gvozdanu Vukoviću. Napokon dodje Cirkvena u ruke karlovačkoga generala grofa Ivana Josipa Herbersteina. Oko god. 1670. dozvoli Herberstein, da se občina Cirkvena može odkupiti. To postigne

Sl. 63. Pečat občine Cirkvene.

občina plativši Herbersteinu 7000 for., a tiem steče sva prava, skopčana njekoč s gradom Cirkvenom, koji postade obćinom. Obćina upravi sada molbu na kralja, a kralj Leopold I. privilegijem, datovanim u Beču 29. januara 1673., podieli Cirkveni povlastice i slobode kr. i slob. trgovišta, ustanovivši i obćinski pečat, koji smije unapred rabiti.¹ Ovaj pečat opisuje dotična povelja „usum cerae viridis coloris in sigillando, et quavis sigilli eorum authenticici: templum nempe unum et turriculam cruce insignitam hacce cum inscriptione: „Sigillum oppidi regii Czirkeno“ repraesentantis impressione . . . concedimus“. Prema tomu načinjen je obćinski pečat, koji je občina Cirkvena odsele rabila. Mi ovdje priobćujemo mali pečat, jer velikoga niesam do sada vidio. Mislim u ostalom, da će se valjda od maloga razlikovati samo promjerom i što će mjesto rieči „minus“ biti zapisano „majus“. Rečeni je mali pečat okrugao, a mjeri u promjeru 27 mm. Na njemu se vidi crkva sa tri prozora; na desnom kraju toranj sa križem na vrhu, a križ stoji i na stražnjem kraju crkvenoga krova. Vrh crkve lebdi slika majke božje s djetetom, što je svojevolutno pridodano, a naokolo pečata nalazi se nadpis: * SIGILLVS (sic!) * MINVS * OPPIDI * CIRQVENSIS. (Sl. 63.)

God. 1768. 14. septembra otete su obćini Cirkvenoj sve njezine povlastice, te spade pod vojenu upravu, koja je stanovnicima silne nevolje naniela.

III. Desinee. (Obćina Plešivica, kotar Jastrebarsko.)

Stara njekoč plemenska desinečka občina u kotaru jastrebarskom zvala se u staro vrieme Sv. Ivan, po staroj crkvi sv. Ivana krstitelja, koja je ondje stajala god. 1334. (in Gouriena), a tekar polovicom šestnaestoga vieka poče se mjesto kod Sv. Ivana nazivati današnjim imenom. Obćina je rabila za svoja javna pisma, koja izdavaše sudac (rihtar) desinečki, svoj posebni plemenski, obćinski pečat. U tomu se okruglomu pečatu, koji mjeri sa skrajnim jednostavnim kolobarom 19 mm. u promjeru, vidi sa sviem primitivno izrezan lik sv. Ivana Krstitelja (Sl. 64). Akoprem je ovaj pečat bez ikakove sfragističke vrijednosti, to ga ovdje kao proizvod rezbarske vještine ipak priobćujemo. Ovaj pečat nalazimo na izpravama XVI. vieka, a nema dvojbe, da je još i stariji. Tečajem XVI. vieka

Sl. 64. Pečat občine Desinea (sv. Ivan).

¹ Zem. arkiv: Acta Congr. a. 1673. Nr. 7.

rabe ga i t. z. „sudci ladanjski“ (provinciae Ladanye vocatae“, „superioris provinciae castris Jazka“) gospositije Jastrebarske.

Koliko nam je poznato pečatnika više nema, jer ga ne nadjesmo kod imovne občine desinečke, gdje se čuvaju občinski privilegiji, podijeljeni od Martina Frankopana (1466), Ivana Korvina (1495) i knezova Erdöda.

IV. Domagović (Občina Cvetković, kotar Jastrebarsko.)

Plemenska občina domagovička kod Jastrebarskoga stavlja svoj zametak na predju si Radimira od Domagovića, kojemu je poveljom kralja Karla Roberta god. 1327. zajamčena sloboda i plemstvo, te potvrđen posjed za njega i njegovo potomstvo. Mi imademo nekoliko starih izprava, izdanih po sudcu domagovičke

občine iz šestnaestoga vieka, nu na njima ne nalazimo posebnoga občinskoga pečata, već privatni sudčev pečat. Tako je na izpravi od g. 1544. pečat sudca Grgura Fabijanića, u kojem se vidi sa sviem jednostavno izrezano ime Isusovo (slikoviti pečat). (Sl. 65.)

Sl. 65. Pečat domagovičkoga sudca.

Tekar na občinskim izpravama XVIII. vieka nalazimo okrugli 32 mm. mjereći pečat. Na njemu se vidi u dnu trovrhi brieg; o srednji najviši vrh upire se laktom na desno okre-

nuto odjeveno rame sa sabljom u ruci. Nad njim je kruna, kojoj s desna i lieva stoji po jedna šesterotraka zviezda; treća se nalazi medju ramenom i sabljom. S nižih vrhova brda (s lieva i desna srednjemu) niče po jedna grančica. Naokolo stoji medju dva jednostavna kolobara nadpis: SIGILLUM NOBILIUM COMMUNITATIS DE DOMAGOVICH (Sl. 66.)

Sl. 66. Pečat domagovičke občine.

Izvorni tučani pečatnik nalazi se kod imovne občine u Domagoviću.

V. Draganić. (Kotar Karlovac.)

Pleme Draganića, živuće na zemljama, na kojima je još i danas razprostranjena občina draganička, veoma se rano spominje. Već u XIII. vieku živjelo je ovo pleme sa sviem slobodno u staroj županiji podgorskoj. Pleme draganičko imalo je vazda svoga sudca.

Doselenjem diela plemena krešćičkoga iz okoliša grada Podzvizda i Vranograča, koje se dogodilo izmedju god. 1571.-1580., dospjeli su i privilegiji toga plemena u Draganić, i od tog vremena počeli su Draganići, stopiv se s doseljencima u jedno pleme, izvadjati svoje porietlo od slavnoga Raka, koji se je s braćom Kupišem i Kresom god. 1242. junački borio za kralja Belu IV. protiv Tatara u hrvatskom primorju, dobivši god. 1264. posebnim privilegijem kralja Bele IV. plemstvo i zemlje. Na ovoj izpravi, koju još i danas čuva draganička občina u prepisu kralja Ljudevita I., temeljiše unapried Draganićani svoje pravice i plemstvo, dok su susjedni Krašičani tvrdili, da proizlaze od Kresa, a Gornjokupčinci od Kupiše.

Ako i jesu ova privilegija podala obćini draganićkoj njeki osobit pravac života i razvoja, to su ipak prasjedioći Draganića i prije dolazka krešćićkoga plemena vazda smatrani plemićima, što nam svjedoči registar podgorske desetine od god. 1450., koji izrično nazivlje Draganićane oko Lazine plemićima. Već na najstarijim draganićkim glagolskim izpravama, koje izdavaše „župan plemenite bratje Draganić“ u klupama kod crkve sv. Jurja na Šipku, nalazimo obješen plemenski pečat. Najstariji, što nam je do danas u ruke dospio, nalazi se na glagolskoj iz-

Sl. 67. Pečat draganićke obćine.

pravi od god. 1519. u zem. arkivu, ali je prilično lošo uzčuvan. Ipak opažamo, da je figura istovjetna s onom, što se nalazi u potonjim dobro sačuvanim primjercima. Ovaj okrugli, mnogo veći od gore spomenutoga pečata, ima u promjeru 27 mm. (Sl. 67.) Na njemu se vidi uzpravan, sa strane ugnut, u dnu šiljat, a na vrhu sreoliko ugnut štit sa likom sličnim slovu OC (mogao bi biti i liljan); iznad njega podoba trokuta ili srca,

podnicom gore okrenutoga. S desna rečenoga liljana stoji šesterotraka zviezda, a s lieva rastući mjesec. Nad štitom su slova ND, što se čita „Nobiles Draganić“. Čieli je pečat obrubljen jednostavnim kolobarom.

Ovaj pečat redovito nalazimo na izpravama počam od polovice šestnaestoga vieka sve do najnovijega vremena.

Pečat župana, koji često nalazimo pritisnut na izpravama mjesto velikoga plemenskoga pečata, izradjen je u obliku dugoljasta osmerokuta, te prikazuje rame, koje drži tri cvjeta.

Izvornik svoga pečatnika čuva još i danas draganićka obćina.

VI. Dubovac.

Izpod staroga razvaljenoga grada Dubovca kod Karlovca pružao se njegov danjši dubovački varoš. Dubovačko je pleme možda i samo taj grad podiglo za svoju sigurnost, nu tečajem je vremena dospio u ruke hrvatskih velmoža.

Sl. 69. Ulomak velikoga pečata dubovačke obćine.

Dubovačko je pleme imalo njekoč svoga sudca, starješine i pristave. U svojim hrvatskim, glagolicom i latinicom pisanim izpravama nazivlju se Dubovčani „plemenita bratja purgari“, a imali su i svoju „navadnu obćinsku pečat“, koju je čuvao obćinski su-

Sl. 70. Mali pečat dubovačke obćine.

dac. Stari taj obćinski pečat prilično je velik, a u njem se vidi utisnuta ruka razširenim prstima, dakle sam pečatnik imadjaše oblik surovo izrezane ruke (Sl. 69).¹ Ovaj

¹ Na glagolskoj listini od g. 1563. u arkivu akademije nalazi se ovaj pečat, ali se je sa-

čuvala samo polovica, na kojoj se vide samo 2 prsta, prstenjak i mezinac.

veliki pečat kasnije je zamijenjen manjim okruglim, mjerećim 17 mm. u promjeru, a zarubljenim dvim kolobarima, vanjskim člankovitim i nutarnjim jednostavnim, koji su tiesno jedan uz drugoga. U sredini je ruka lievica, dlanom okrenuta spram gledaoca, razmaknutim prstima; desno i lievo od nje slovo P., a gore nad prstima slovo D. (P^D P) što znači „pečat dubovačkih purgarov“. Iznad slova P i izpod njih stoji po jedna šesterotraka zvijezda. (Sl. 70.)

Ovaj pečat nalazimo na listinama sedamnaestoga vieka.

VII. Ivanić.

Ivanićko je mjesto veoma staro. Spominje se u listinama već u trinaestomu vieku, a bijaše u vlasti zagrebačkoga biskupa. Već god. 1295. dobi Ivanić (kloštar) od biskupa Ivana I. njeke povlastice, koje propadoše god. 1386., kada je ban Ladislav od Lučenca oplienio Ivanić. God. 1406. dobi nove povlastice od Eberharda Albena, zagrebačkoga biskupa, koje potvrdi kralj Sigismund 1407., a 1438. kralj Albert. Obćina ivanićka imala je rano svoj občinski pečat, koji je okrugao, a u promjeru ima 29 mm. (Sl. 71.) Na njemu se vidi kula od tesana kamena s otvorenim vratima, stubastim temeljem i tri kruništa na vrhu; s desna i lieva niću iz zemlje po tri batva rogoza. Medju vanjskim i nutarnjim zrnatim kolobarima (Perllinie) stoji naokolo lapidaran nadpis s tragovima prelaza na uncijal ☒ ⚡ OOMVNITI ⚡ · DE · IVANIICH, koji se ima čitati „sigillum) communi(ta)tis de Ivanieh“.

Sl. 71. Pečat ivanićke občine.

Takav pečat nadjosmo utisnut na listini od god. 1664., te po stilu nema dvojbe, da je puno stariji i da potiče iz petnaestoga vieka.

VIII. Jastrebarsko.

Jastrebarsko veoma je staro mjesto. Spominje se već god. 1249., a g. 1257. dobi od kralja Bele IV. povlasticu slobodnoga i kr. trgovišta. Kako posvuda kod sličnih občina, stajalo i u Jastrebarskom na čelu občine sudac, koji je slobodno od občine biran. Sudac (rihtar, iudex) izdavaše već u najstarije doba javna pisma, na koja je stavljao „plemenitu purgarsku pečat“.

Najstariji nama poznati pečat jastrebarske občine nadjosmo na izpravama XVI. vieka, a nema sumnje, da potječe iz XV. vieka. Taj je pečat okrugao i mjeri u promjeru 27 mm.

Na njemu se vidi na lievo okrenut jastreb zatvorenih krila, a naokolo je nadpis: ☒ SIGILLVM OPIDI (sic!) IAZTRABAR3CA. (Sl. 72.)

Sl. 72. Stariji pečat jastrebarske občine.

Sl. 73. Mladji pečat jastrebarske občine.

Nješto mlađji (iz XVI. vieka ¹) drugi je ponješto veći pečat, okrugla oblika sa promjerom od 32 mm. Na njemu je uzpravan, dolje zaokružen štit, u kojemu stoji na desno okrenut jastreb zatvorenih krila. Nad štitom lebdi peterocjepa krana, a naokolo medju vanjskim zrnatim i nutarnjim crtolikim kolobarom stoji nadpis:

✠ SIGILLVM OPIDI (sic!) IA3TRABAR3CA. (Sl. 73.)

Izvornik je toga pečatnika od željeza, a pločica, u koju je lik urezan, od srebra. Čuva ga jastrebarsko poglavarstvo.

Osim ova dva nalazimo na pismima XVIII. vieka mnogo manji okrugli pečat, koji mjeri u promjeru 18 mm. Na njemu je na štitu jastreb okrenut na desno, iznad štita krana, kao gore, a naokolo nadpis:

✠ SIGILLVM * IAZTROB(ARZCA) ²

IX. Karlovac.

Kada je 6. decembra 1763. uveden u Karlovcu vojnički magistrat, dobio je grad okrugao pečat od 38 mm. u promjeru, na kojemu je austrijski dvoglavi orao noseći na sebi poprieko slova M.T.F. t. j. „Maria Theresia, Franciscus“. Okolo medju vanjskim debelim zrnatim i nutarnjim crtolikim kolobarom stoji nadpis:

* CARLSTÆDTISCHE . MILITAR . MAGISTRAT . SIGIL . A . 1763

Osim ovoga rabio se je i mali ovalni (25/24 mm.) s istim nadpisom i figurom.³

God. 1777. 15. decembra proglašen je Karlovac neovisnim od vojenoga zapovjedništva, te predan gradjanskoj Hrvatskoj, a sljedeći dan javljeno je gradskomu poglavarstvu, da je isti od tog dana postao kralj. i slobodnim gradom. Istom g. 1781. 8. oktobra dade kralj Josip II. Karlovcu privilegij kr. i slobodnoga grada, ustanoviv mu takodjer i grb i gradski pečat.⁴ Prema tomu načinjen je pečat, koji je grad Karlovac odsele rabio. Veliki je pečat okrugao, u promjeru mjeri 46 mm., a na njemu se vidi izvijugani (in figura spherica) štit, koji sa strana drže dvie sirene. (Sl. 74.) Štit je po sredini razdieljen horizontalnom crtom u dva jednaka polja, a gornje je opet vertikalnom u dva manja razciepano. Gornje lievo polje nosi 24 kocke hrvatskoga grba (tessellas antelati regni nostri Croatiae), lievo dva u križ položena sidra.

U donjem je polju slika karlovačke tvrđje s dvima riekama (urbem et propugnaculum Carolostadiense suis cum munimentis aedibusque tum sacris cum profanis, alluentibus illud fluvii Colapi et Corana). Gore desno je sunce, lievo rastući mjesec. U sredini grba stoji mali dolje zaokružen štit (Herzschild) sa slovima

Sl. 74. Pečat karlovačke gradske obćine.

¹ Našao sam ga na listini od god. 1615., ali nema sumnje, da je izvorni pečatnik radnja XVI. vieka.

² Ono u zaporci ne može se čitati na onom otisku, koji mi je došao u ruke.

³ Oba ova pečata čuva karlovački magistrat. Pošto su pako ovakovi pečati vojničkih magistrata svi gotovo slični, s toga ga niesmo našli za nužno u slici priobćiti.

⁴ Izvornik u arhivu grada Karlovca. Lopašić: Karlovac str. XXVII priloga.

I u (Josephus II.). Nad velikim štitom stoji peterocjepa kruna. Naokolo medju vanjskim člankovitim i nutarnjim crtolikim kolobarom stoji nadpis: · SIGILL. LIBER. ET. REG. CIVITATIS · CAROLOSTADIEN · = Sigillum liberae et regiae civitatis Carolostadiensis.

Mali je pečat takodjer okrugao, u promjeru ima 27 mm., nosi isti grb, nu nema nadpisa ni ruba.

X. Koprivnica.

Koprivnica dobi od kralja Ljudevita I. god. 1356. privilegij kraljevskoga i slobodnoga grada, s pravima sličnim onima grada Zagreba. Koprivnička gradska občina imala je i svoj pečat. Najstariji, za koji znamo, od godine je 1610. Okrugao je, a mjeri u promjeru 34 mm. Na njemu se vidi kula, gradjena od tesanog kamena, bez vrata, prozora i kruništa; s desna i lieva kuli stoji po jedna kamena kocka i po jedan veliki liljan. Na vrh kule stoji na svakom kraju nataknuta glava, a po sriedi na dva prutića uprta trocjepa kruna. Desno od krune broj 16, a lievo 10, dakle godina 1610, valjda kada je pečat izrezan. Naokolo medju dvima zrnatim kolobarima dosta sbijen nadpis:

Sl. 75. Manji pečat grada Koprivnice.

✠ SIGILLVM MINVS CITATIS CAPRONCENSIS
(Sigillum minus ci(vi)tatis Caproncensis). (Sl. 75.)

Drugi je pečat ovalan, mjereći 31/28 mm. (Sl. 76.) Na njemu je sferičan štit, u kojem stoji do polovice tesanim kamenom zidani zid, a pred njim po sriedi diže se obla kula, do polovice se suzujuć, a dalje ravna, sa tri kruništa. Odozdo su

Sl. 76. Pečat grada Koprivnice u XVIII. vijeku.

obla vrata, gore četverouglati prozor. Nad štitom lebdi kruna, s desna i lieva po jedan liljan. Odozdo sa sredine izpod štita uzdiže se sa svake strane po jedna lovor-grana. Nad krunom je nadpis:

CIVIT · CAPRO

= Civit(at)is Capro(ncensis). Cijeli je pečat obrubljen izvana člankovitom, a iznutra crtolikom elipsom. Taj pečat potiče iz konca XVII. ili početka XVIII. vijeka.

Sl. 77. Pečat grada Koprivnice od g. 1804.

Treći pečat od g. 1804. okrugao je a mjeri u promjeru 38 mm. (Sl. 77.) Na njemu je sferičan štit sa istim likom kao na predidućemu, samo što su liljani u štitu lievo i desno od kule; kruna i grančice kao kod prijašnjega. Na okolo medju vanjskim zrnatim i nutarnjim crtolikim kolobarom je nadpis:

SIGILLUM LIBERAE AC REGIAE CIVITATIS CAPRONCZENSIS.

Ovaj pečat gradska občina još čuva, dočim ostalih više nema.

XI. Krapina.

Krapinskoj je občini prava kraljevskoga i slobodnoga trga podielio kralj Ljudevit I. godine 1347. Već i prije toga imala je krapinska občina svojega sudca, a ovaj je vazda čuvao občinski pečat, koji se je stavljao na javne izprave. Pečat taj (Sl. 78.) je okrugao, u promjeru mjeri 35 mm., na njemu se vide tri kule od tesana kamena, od kojih srednja najviša nosi četiri kruništa i dva uzporedna prozora u gornjem spratu; postrane su kule niže, imaju po tri kruništa i visoki krov, koji na svakom kraju sedla nosi po jednu nataknutu kruglju. Sprieda zaštićene su kule zidom, koji imade u sredini četverouglasta vrata, nad kojima se uzdiže mali toranj sa zašiljenim krovom. Na skrajnim dielovima zida namješten je po jedan mali šiljatim krovom nadkrit tornjić, a medju ovim i tornjem nad vratima po dva kruništa. Naokolo medju dva jednostavna kolobara stoji lapidarni nadpis s tragovina prelaza:

Sl. 78. Pečat grada Krapine.

✠ S : CIVIVOS¹ : DE : CRAPPINNA : E

= S(igillum c(i)vium de Crappinna e(st). Taj je pečat podieljen Krapini od kralja Sigismunda, valjda još u XIV. vieku, što radnja pečata svjedoči. God. 1588. 28. augusta u Pragu datiranom poveljom potvrdi kralj Rudolfo II. isti krapinski pečat, spominjući, da im je podieljen od kralja Sigismunda, ali da se je dotični privilegij za vrieme ob-

sade grada Krapine izgubio. Sam pečatnik opisuje ova listina ovako: „in argento forma rotunda exculptum, continens in scuto turrata moenia e quibus tres turres cum pinnis ac tectis ornate exurgunt, quarum media tamquam speciosa fenestris altis decora, et ceu corona in summitate conspicue ornata altius sese extollens, portam spatiosam cui minor turris incumbit in sui medio cum dependentibus ferreis cratibus continet, in angulis vero duae turres minutulae moenia ipsa exornant“.²

Srebrni ovaj pečatnik, viseći na srebrnom lancu, čuva krapinska občina.

XII. Krašić. (Kotar Jastrebarsko.)

Govoreći o pečatu plemenske draganičke občine, spomenuh, da su i Krašićani tvrdili i izvodili svoje pleme od Kreša, kojemu je godine 1264. zajedno sa braćom njegovom Raku i Kupiši kralj Bela IV. dao zemlje i plemstvo. To su Krašićani tekar pod konac XVI. vieka počeli tvrditi. Ali krašićko se pleme pojavljuje u sačuvanim listinama već godine 1249. Krašićka si je občina prilično održala slobodu sve do polovice šestnaestoga vieka, kadno joj ju znatno okrnji knez Nikola Zrinjski, sigetski junak. Od toga vremena po malo sve to više nestajaje občinske slobode krašićkoga plemena, koje do skora podpade pod gospodstvo grada Ozlja.

Sl. 79. Pečat krašićke občine.

Ako i jest krašićka občina spala pod gospodstvo Ozlja, to joj je ipak još uvijek bio na čelu sudac, dakako ovisan o gradu, koji je mogao izdavati javna

¹ Posljednja slova OS pogrešno su rezana. ² Izvornik u arhivu krapinskom. u mjesto uncijalnoga gotskoga slova Ω

pisma, na koja metaše „navadnu pečat poštovane i viteške občine krašičke“. Taj je pečat ovalan, 22 mm. u promjeru, a na njem je sred ovalna vienca od nakita, na kojemu na vrhu stoji kruna, krošnjato stablo, a na vrhu njegovu sjedi na desno okrenuta ptica. Napisa nema. (Sl. 79.)¹ Ovaj pečat nalazimo na listinama XVII. vieka.

XIII. Križevac.

Grad je Križevac dobio svoje slobode i povlastice god. 1252. od bana ciele Slavonije Stjepana (Babonića), te ih je sljedeće god. 1253. kralj Bela IV. posebnim privilegijem potvrdio. Ove povlastice bijahu takove kao i gradjana zagrebačkih, te je i na čelu križevačke občine stajao od gradjana slobodno birani sudac. Križevačka občina u starije doba nije imala svoj posebni občinski pečat, kojim bi se bile pečatile javne njezine izprave, već je na nje sudac stavljao svoj privatni pečat. Kao primjer spominjemo ovdje pečat križevačkoga sudca Matije, sina Blaževa, od god. 1417. (Mattheus, filius Blasii, iudex et iuratus civis veteris civitatis Crisiensis..). Taj je pečat okrugao, u njem se u dnu vidi zatvoren šlem, nad njim uncijalno slovo M, a iznad ovoga opet manji šlem (?) sa dva roga, koji se u slici okruga sastaju u prostoru medju zrnatim rubovima (Perlinien). Medju ovim zrnatim kolobarima naokolo stoji nadpis:

Sl. 80. Veliki pečat donjega križevačkoga grada.

· S · MATTHE · * · (R) · BLASII · = S(igillum) Mathe (ilii) Blasii.

Tek na mladjim listinama, od XVI. vieka ovamo nalazimo posebne občinske pečate, i to posebno za gornji i donji križevački grad. Oba su okrugla. Pečat donjega grada (Sl. 80.) mjeri u promjeru 30 mm., a u njem stoji uzpravni, dolje zaokružen štit, u kojemu se vidi oklopljena (?) na desno okrenuta ruka, držeća

Sl. 81. Pečat gornjega križevačkoga grada.

uzpravno stojeći dvostruki križ; gore lievo je rastući mjesec, a s desna šestotraka zvijezda. Okolo medju dva stubata kolobara (Stufenlinie) stoji nadpis:

· SIGILVM (sic!) · VET · REG · INF ·
CITTIS · CRISIEN ·

= Sigillum vet(eris) reg(iae) inf(erioris)
ci(vi)t(at)is Crisien(sis).

Od ovoga je pečata občina rabila i manji primjerak sa istom figurom, obrubljen stubatim kolobarom; gore nad štitom

jednostavni je križ (†) u zaporci (krilo), a njemu o desno · S : W :, a s lieva I : C : C.
= S(igillum) v(eteris) i(nferioris) c(ivitatis) C(risiensis). (Sl. 82.)

Pečat gornjega grada (Sl. 81.) imade promjer od 35 mm. Na njemu je uzpravni, dolje zašiljeni, u gornjim uglovima izvinut štit, u kojemu je slična ruka, koja drži

Sl. 82. Mali pečat donjega križevačkoga grada.

¹ Figura ova u pečatu nalik je na onu u pečatu reda pavlinskoga, nu s tom razlikom, da ovdje ne drži ptica u kljunu kruh.

uzpravan jednostavan križ: polumjesec i zvijezda kao u gornjem, dok naokolo medju vanjskim širokim i nutarnjim crtolikim kolobarom stoji nadpis:

✠ SIGILVM (sic!) † NOVAE † REG † SVP † CITTIS † CRISIEN

= Sigil(l)um novae reg(iae) sup(er)ioris ci(ui)t(a)tis Crisien(sis).

Oba ova pečata potiču iz iste dobe, valjda iz XVI. vieka.

Kad je g. 1752. gornja i dolnja križevačka občina spojena u jednu, dobi i novi pečat,¹ kojega od tog vremena rabi kr. i slob. grad Križevac. Pečat je okrugao (Sl. 83.), a mjeri u promjeru 34 mm. Na njemu je uzpravan, u dnu pupčast štit, kojemu je s desna oklopljeno, a s lieva odjeveno rame, koja drže trostruki križ. U vrhu štita, s lieva i desna križa po jedna je šesterokraka zvijezda. Povrh štita peterocjepa kruna. Medju vanjskim širokim člankovitim i nutarnjim crtolikim kolobarom stoji nadpis:

† * SIGILLUM LIBERÆ REGLÆ CIVITATIS
CRISIENSIS *

Ovaj trostruki križ i dvie ruke dodjoše u ovaj novi pečat spojenjem prijašnjih pečata dviju občina. Kako vidimo i to je govoreći pečat, jer znamo, da se Križevac u starim izpravama nazivlje Križem (Cris).

Sl. 83. Pečat grada Križevca od g. 1752.

XIV. Orlica. (Kotar karlovački).

Pisama, izdanih pod pečatom plemenske orličke občine, sačuvalo se iz konca XV. vieka. Ova se je plemenska občina prostirala kod današnjega Karlovca od Selca pa sve do Otoka (Mekušja) preko Kupe, a sastajale se u svoje zborove u klupe kod crkve sv. Jakova na Gazi. Tako je i Otok (nobiles de Othok) činio

dio plemenske orličke občine. I braća Otočani izdavaju pisma, nu u ovima se ne spominje sudac, već starješina, koji je stajao uz orličkoga sudca. Braća Otočani, kao i ciela orlička občina izdavaše javna pisma pod zajedničkim plemenskim orličkim pečatom. Na ovomu je okruglom, 20 mm. u promjeru mjerećemu pečatu, koji rabe Otočani, razkriljeni glavom na lievo okrenuti orao. (Sl. 84.)

Sl. 84. Pečat plemenske orličke občine.

U pečatu cjelokupne orličke občine, mjerećemu u promjeru 18 mm., vidi se uzpravni štit gore sročliko urezan, a sdola zaokružen sa istom figurom. Cieli je pečat zarubljen jednostavnim kolobarom.²

Orlička je občina propala od turske nevolje oko god. 1577., i od tada nema joj više spomena.

¹ U boji je grb sliedeći: uzpravan, dolje zašiljen štit modre boje; u njemu s desne strane oklopljeno, a s lieve odjeveno rame, u žutu tkaninu, drže zajedno po sried štita stojeći trostruki križ bijele boje. Gore u štitu sa svake je strane križa po jedna zlatna šesterotraka zvijezda. Na štitu počiva plosnata peterocjepa kruna, urešena crvenim i modrim draguljima.

Cieli štit obkoljuju skuti žute boje. (Izvornik u zem. arhivu: sabor. spisi 1752. br. 45, te u arhivu križevačkom.)

² Taj je lik orla na sačuvanom pečatu glagolske listine od g. 1535. (u zemaljskom arhivu) nješto nejasan, ali se vidi, da orao stoji uzpravno. Liepo sačuvan pečat Otočana u arhivu akademije.

XV. Ostrožac.

Ostrožac kod Bihaća veoma je staro mjesto, koje se već koncem XIII. vieka spominje kao vlasništvo knezova Babonića. Ostrožačkoj občini nalazimo

Sl. 85. Pečat občine ostrožačke.

spomen već početkom petnaestoga vieka. God. 1403. stajao je na čelu ostrožačkih purgara sudac Smolac, koji izdavaše javna pisma pod občinskim pečatom. Iz one se je godine sačuvao najstariji otisak pečata ostrožačke občine, nu nema dvojbe, da taj pečat potiče iz četrnaestoga vieka. Pečat je okrugao, u promjeru mjeri 39 mm.; na njemu se vidi kula (četverouglasta), sa strane poduprta niskim stubolikim uporom, zatvorenim šiljatim vratima, a sa dva uzporedna prozora nad vratima, takodjer šiljata oblika (gotski). Na vrhu kule vidi se pet uglatih kruništa; s lijeve strane uz kulu osmerotraka zvijezda, a nad ovom rogovima

k zvijezdi okrenut polumjesec. (Sl. 85.) Što li je bilo s desne strane, ne znamo, jer je taj pečat oštećen; dalo bi se pomisliti na sličnu zvijezdu i polumjesec. Među skrjanim i nutarnjim zrnatim kolobarima stoji nadpis:

* S • COMUNITATIS (sic!) OSTROCIU = S(igillum) com(m)unitatis Ostrocen(sis) ¹

XVI. Samobor.

Kraljevsko i slobodno trgovište Samobor temelji svoje pravice na povelji kralja Bele IV. od god. 1242., a veoma si ih je mučno sačuvalo u borbama protiv samoborske gospoštije tečajem šestnaestoga i sedamnaestoga vieka.

Samoborska občina, kojoj na čelu stajao sudac, jamačno je već u najstarije doba imala svoj občinski pečat; na listinama, koje izdavaju občina i samoborski sudac, stoji okrugao pečat u promjeru od 31 mm. (Sl. 86.), na kojemu se vidi kula od tesanoga kamena sa otvorenim vratima i četiri kruništa na vrhu, stojeća na gromadi od pečina, iz koje sa svake strane niče po jedna grana. Na okolo medju dvijema jednostavnim kolobarima stoji lapidarni nadpis s tragovima uncijala:

* S COMUNITATIS (sic!) DE SAMOBOR

= S(igillum) com(m)unita(ti)s de Zamobor.

Sl. 86. Stari pečat samoborske občine.

Takav pečat nalazimo na najstarijim samoborskim listinama počam od XVI. vieka, nu sam pečatnik mora da je mnogo stariji, valjda iz XV. vieka. Občina ga još dan danas čuva.

Ovaj pečat potvrdi god. 1525. u Budimu u četvrtak prije blagdana male gospe posebnom izpravom kralj Ljudevit II., dozvoliv rabiti zeleni pečatni vosak „eisdem cinibus et totae communitati incolarum dicti oppidi Zamobor id annuentes

¹ Ovaj je opis pečata izvadjen iz Lopašićeve knjige: Bihać i bihaćka krajina 1890., str. 236—237.

² To ima biti slovo Z, koje je ovdje položeno.

et concedentes, ut ipsi, ipsorumque successores vniuersi a modo successiuis perpetuis temporibus, semper et sigillo proprio et cera viridis coloris insigillanda literis communitatis, ac in omnibus rebus ac expeditionibus negotiorum suorum, inpar liberarum ciuitatum nostrarum, libere vti et gaudere valeant atque possent. .⁴ To isto potvrdi kasnije god. 1528. u Beču u petak poslije blagdana jedanaest hiljada djevica kralj Ferdinand I.¹

Sl. 87. Noviji pečat samoborske občine.

Osim opisanoga najstarijega pečata nalazimo na javnim pismima samoborske občine jedan veći okrugli pečat mjereći 33 mm., na kojemu stoji obla kula sa pet kruništa i dva prozora iznad vrata, poduprta sa strane stupovima, imajući isti nadpis kao i stariji pečat. (Sl. 87.)

Ovaj se pečatnik, koji nije stariji od konca XVIII. vieka, čuva kod samoborske občine.

XVII. Strelče.

Stare plemenske strelačke občine danas više nema; sterala se je na iztoku od Kamenskoga, a na sjeveru od Trebinje, prelazeći pače i Kupu i zapremajući dobar komad na lievoj obali do medja draganičke občine, s kojom je god. 1394 medjašila kod šume Lepova kneja. Strelačko pleme skupljalo se je u svoje klupe kod crkve sv. Tomaša u Strelču ili kod sv. Ivana u Trebinji (Therbyna). U takovim zborovima izdavaše plemenski sudac izprave,² podkriepljene visećim plemenskim pečatom. Sa svojim susjedima plemićima iz Otoka (danas Mekušje) živjelo je strelačko pleme u liepoj slozi, te je često s njima zajedno radilo u svojim klupama o zajedničkom interesu.

Sl. 88. Pečat plemenske strelačke občine.

Pečat plemenske občine strelačke veoma je star, te ga nadjosmo na listini od god. 1462., koju je izdao plemenski sudac Petar sin Tomašev (Tomašić od plemena Mogorića). Promjer okrugla pečata jest 32 mm., a na njemu se nalazi uzpravan dolje zaokružen štit, na kojemu je koso položena strielica, okrenuta šiljkom u gornji desni, a protivnim krajem u dolnji lievi kut, lievo gore polumjesec, odkrenut rogovima od strielice, a dolje desno šestorotaka zviezda. Oko štita su izvana poredana tri polukruga, koji se krajevima jedan drugoga dotiču i na taj način štit zatvaraju. (Sl. 88.) Nadpisa nema nikakvoga, a

cieli je pečat obrubljen jednostavnim kolobarom. Pečat dakle spada medju t. z. govoreće, jer se u njem slikovito prikazuje ime same občine. Nalazimo ga na svim potonjim listinama, koje je izdavao plemenski strelački sudac. Plemenska občina strelačka propala je oko god. 1577. od turske sile, zajedno s mnogim prekakupskim plemenskim obćinama.

¹ Izvornik u arhivu samoborske občine. ² Hrvatske, pisane glagolicom i latinicom, te latinske.

XVIII. Trg.

Tržka občina izpod grada Ozlja zvala se je njekoč Ključ (Culch), te je dobila svoje pravice god. 1329. od bana Mikca Prodanića, koji je žitelje ove občine, izvrgnute do tada kod grada Ozlja napadajima Njemaca, preselio u današnju jim postojbinu otok svih sveti, nazivan bez sumnje po istoimenoj crkvi, koja još danas tamo postoji. Kako svagdje, tako je i tržkoj občini na čelu stajao sudac, koji je čuvao občinske „pravice“ i pečat. Ovaj je pečat okrugao sa promjerom od 24 mm., a na njemu se vidi ruka (Sl. 89.), koja drži ključ; naokolo medju dva zrnata kolobara (Perllinie) stoji lapidarni nadpis:

✠ S. COMVRITATIS DC VICO LATIOR 1604.

S(igillum) com(m)unitatis de vico latior 1604.

Kako vidimo, taj pečat potiče iz god. 1604., ali nema sumnje, da je i prije toga slični pečat tržka občina rabila. Spada medju t. z. govoreće pečate.

Još nam je jedan pečat tržke občine poznat, ovalan sa promjerima od 7×8mm., na kojemu se vide dva uzpravno stojeća lava, koji drže prednjim nogama vienac (?). Nad njihovim glavama vidi se nešto kao snop, s desna i lieva slovo P., a vrh te figure slovo T (P^T P), što se ima čitati: pečat tržkih purgarov; na tlu medju lavovima niče trava. Po svemu sudeći taj će pečat biti noviji od gore spomenutoga, te bi mogao poticati po svoj prilici iz konca XVII. ili iz početka XVIII. vieka.

Prvi pečatnik čuva još i danas tržka občina, dok za drugi ne znamo gdje je. Njegov otisak dobismo od pokojnoga R. Lopašića s naznakom, da je tržke občine.

XIX. Varaždin.

Kraljevski i slobodni grad Varaždin dobio je svoje povlastice god. 1209. od kralja Andrije II. I prije te godine bijaše Varaždin občina, imajući svoga sudca (rihtara), te je bez dvojbe imala i svoj občinski pečat, koji nam nije poznat. Vjerojatno je, da je u glavnom bio sličan onima, koje u potonjim vjekovima nalazimo.

Najstariji do sele poznati pečat varaždinske občine nalazi se na jednoj listini od godine 1424., koja se čuva u c. k. arhivu dvorske komore.¹ Taj je pečat utisnut u zeleni vosak, a okrugao je s promjerom od 45 mm. U njemu se vidi šesterokutni toranj bez vrata i prozora, sa šiljatim krovom, kojemu je na vrhu nasadjena kruglja. S desne strane tornja stoji osmerotraka zvijezda, a s lieve rastući mjesec. Naokolo medju dva zrnata, široko razmaknuta kolobara (Perllinie) stoji lapidarni gotski nadpis:

✠ S CIVITATIS ✠ DE VARASID

Ovaj pečat potiče iz četrnaestoga vieka, a rabio je bez dvojbe sve do god. 1464., kadno je kralj Matija Korvin grbovnicom, izdanom u Budimu 8. januara, podielio Varaždinu grb i prema tomu javni pečat.²

¹ Melly: Beiträge zur Siegelkunde des Mittelalters. Wien 1846, str. 151. — Lind, Blätter für ältere Sphragistik. Wien 1878. Tab. 20 i

str. XV. Mittheilungen der k. k. Centralcommission 1871, str. CXCIV, gdje su probčene slike toga pečata.

² Izvornik u arhivu kr. i slob. grada Varaždina. Vidi str.: 26—28 ove knjige.

Prema tomu grbu izradjen je novi varaždinski pečat, koji se je od toga vremena rabio na izpravama, koje izdavaše varaždinska občina. I ovaj je pečat okrugao, a promjer mu iznosi 60 mm. Na njemu se vidi uzpravan, s dola zaokružen štit, koji s gora drži razkriljeni andjeo. U štitu su u simetričnoj udaljenosti po-

Sl. 90. Veliki pečat grada Varaždina.

redane četiri horizontalne grede, posute sitnim četverotrakim zvjezdicama (u četiri reda), od kojih skrajna zaprema dno štita; od nje se do vrha uzdiže četverokutna kula sa otvorenim oblim vratima s jedne, četverouglatim prozorom s druge strane, a takov se prozor nalazi sa svake strane i u gornjem spratu. Nad svakim prozorom do krova namješten je mali šiljati tornjić, dok se visoki krov kule na sljemenu svršava u dva šiljka. Izpod prve grede odozgo desno stoji padajući mjesec, a s lieva šestotraga zvijezda. (Sl. 90.) Na okolo među dva stubata kolobara (Stufenlinie) stoji nadpis:

* SIGILLVM : MINVS CIVITATIS : VARASDIENI S

Ovaj krasni veliki, u gotskom slogu radjeni pečat pokazuje liepu radnju petnaestoga vieka. Izvorni se pečatnik čuva kod gradske občine.

Mali pečat varaždinske občine nalazimo na občinskim izpravama istodobno sa velikim. Promjer mu je 32 mm., a razlikuje se u tomu, što je kula na tri sprata i sa više prozora. Kod jednoga, kojega je štit sličan onomu velikoga pečata, manjka sa sviem polumjesec i zvijezda, a kod drugoga, gdje je štit više izvijugan, nalazi se zvijezda i polumjesec izvan štita. Ima još koja varijanta, ali razlika do veličine nije bitna. Na ovim malim pečatima stoji redovito nadpis:

SIGILLVM : MINVS : CIVITATIS : VARASDINENSIS.

XX. Zagreb, gradska občina (Mons graecensis).¹⁾

God. 1242. dobi kr. i slobodni grad Zagreb od kralja Bele IV. svoje povlastice, na temelju kojih se je kroz viekove razvijao, imajući na čelu svoga sudca, koji je čuvao občinski pečat. Taj pečat gradske občine zagrebačke (civitas Montis-graecensis Zagrabienensis²⁾, hrvatski „Gradac“) stavljaše sudac na sve javne listine, koje bi on i občina izdavali, a bijaše tečajem XIV. vieka utisnut u zeleni ili čisti pčelinji vosak; u XV. vieku rabi se i crveni vosak. Najstarija nama poznata izprava, na kojoj je visio občinski pečat gradske zagrebačke občine (danas je više nema), jest od godine 1322. Kako li je taj pečat izgledao, nije nam poznato. Tečajem XIV. vieka dva je puta pečat zagrebačke občine neznatno preinačen, i to godine 1384. i 1397.,¹⁾ a od tada ostade u porabi isti u ploču od žute mjedi rezani pečatnik, koji se još i danas čuva kod gradske občine u Zagrebu. Stari je taj

¹⁾ Tkalčić. Mon. Zagrab. I, str. LVII.

pečat gradske zagrebačke občine okrugao, a u promjeru mjeri 38 mm. Na njemu se vide tri kule od tesanoga kamena, stojeće na gromadi spreda zidom zaštićenih pećina, kojemu su u sredini velika šiljata vrata, a sa svake strane po tri zarezana kruništa (Kerbzinnen). Srednja je kula najviša, te straga spojena s postranim, koso gradjenim zidom, koji nosi sa svake strane po dva kruništa. Ova kula nosi šiljati krov sa dva kruništa, sa svake strane po jedno, i jedan prozor povrh šiljatih vrata, dok ostale dvie kule sa strane imadu samo zaobljena vrata i na vrhu po tri urezana kruništa. S lijeve strane do kula stoji rogovima gore okrenut polumjesec, vrh njega tri peterolatične rozete, a izpod njega dvie na sitnoj grančici. S desne strane kule vidi se osmerotraka zviezda, a nad njom i izpod nje po jedna mala rozeta. Izmedju vanjskoga zrnatoga ruba i nutarnjega kolobara stoji lapidarni nadpis:

✠ : S : IOO VIII : DE MONTIS GRACI = S(igillum) com(m)uni(tatis) de monte Graci.¹ To je bio veliki gradski pečat. (Sl. 91.)

Osim velikoga pečata rabila je zagrebačka občina već u XVII. vijeku mali pečat, takodjer okrugao, sa promjerom od 29 mm., sa istom figurom, s tom samo razlikom, da kule nose po tri šiljata kruništa, a naokolo medju skrajnim debelim člankovitim rubom i nutarnjim jednostavnim kolobarom stoji nadpis:

✠ SIG * MIN * CIV * MONTIS G††
= Sig(illum) min(us) civ(itatis) montis g(raecensis).

Izvorni pečatnik od žute mjedi čuva gradska občina. Još mi je spomenuti, da na izpravama nalazimo još jedan mali pečat zagrebačke občine, okrugao, 28 mm. širok, sa istim nadpisom i figurom, jedino što su kruništa kule uglata,² (Sl. 92.) a taj je bez dvojbe stariji od gornjega, i potiče iz XVI. vijeka.

Sl. 91. Veliki pečat grada Zagreba.

Sl. 92. Mali pečat grada Zagreba.

¹ Taj je pečat pogrešno naran kod Linda: Blätter für ältere Sphragistik. Wien 1878. Tab. XVIII. Melly: cit. d. i Mittheilungen cit. svezak.

² Ovom zgodom priobćujemo najstariji grb grada Zagreba, sačuvan u kamenom relijefu iz konca XV. vijeka, koji se čuva u arheoložkom odjelu nar. muzeja. Taj je grb u gotskom slogu izklesan na kamenoj ploči, dugoj 0.96 m. širokoj 0.51 m. a debeloj 0.14 m.; s lijeve strane gore majka ugao, koji je odbijen. Ciela ploha, na kojoj je slika, obrubljena je izklesanim okvirom, kojega su dulji krajevi 0.03 m., a kraći 0.04 m. široki Sam gradski grb stoji u sredini, te je visok 0.43 m., a najveća mu je širina 0.46 m. Štit je grba na dnu zašiljen, a s desnog kraja ugnut.

U tomu štitu, kojega s desna drži uzpravljen lav razciepana repa (cauda biturcata), vide

Sl. 93. Grb grada Zagreba od god. 1499.¹ (U narodnom muzeju).

XXI. Zagreb: kaptolska občina.

Prvi zametak kaptolskoj občini u Zagrebu nalazimo u sedamdesetim godinama petnaestoga vieka, kada je 2. januara god. 1478. kaptol zagrebački, kao zaštitnik nove ove občine odredio propise i zakone, po kojima će se vladati kaptolska občina.¹ Na čelu nove kaptolske občine stajao sudac, koji je čuvao občinski pečat. Taj občinski pečat, što ga ovdje donosimo, nije mlađi od početka šestnaestoga vieka (Sl. 94). On je okrugao, ima promjer od 30mm., a na njemu se vidi uzpravan dolje zaokružen štit, dvijema gredama, koje se koso dižu od sredine postranih dielova štita, a sastaju sried gornje stranice štita, čineći kut (Spitztheilung), razdieljen u tri polja (Spitzfeld). U velikom donjem polju vidi se kula sa četiri kruništa na vrhu (Zinnen), otvorenim vratima i dva uzporedno, u gornjem užem dielu kule razporedana prozora. U oba gornja trokutna polja stoji po jedna peterotraka zvjezda. Medju skrajnim člankovitim i nutarnjim jednostavnim kolobarom stoji na okolo lapidarni nadpis:

Sl. 94. Pečat zagrebačke kaptolske občine.

* SIGIL * CIVIVM * CAPITVLI * ZAGRAB

= Sigil(lum) civium capituli zagrab(iensis).

Izvorni pečatnik od srebra čuva se u hrvatskom zemaljskom arhivu.

Emilij Laszowski.

se u reljefu izklesane tri osmerokutne kule, stojeći na gromadi, koje su od straga zaštićene zidom, što nosi krunište. Srednja najviša kula ima do zemlje četverouglasta vrata, a visoko nad njima gotički prozor; sa strana iste kule, ali nešto niže nalazi se još po jedan takav manji prozor. Na vršku kule vidi se 5 kruništa. Ostale dvie kule niže su od srednje, bez vrata, imaju svaka po 3 gotička mala prozora; kruništa su ovih kula odbijena, a bilo jih je na svakoj valjda po četiri. S desna stoji uz postranu kulu rastući mjesec, a uz lievu peterotraka zvjezda. Lievo od štita stoji uklesana godina 1499. na sliedeći način: $\frac{1}{9} \frac{8}{9} \frac{9}{9}$. Tuj su pojedine brojke jedna od druge razstavljene figurom sličnom znaku § (paragraf), kojega je gornji i donji dio spojen dubokom četverokutnom udubljenom tačkom. Opisani taj grb stajao njekoč uzidan u crkvu sv. Marka u Zagrebu, od kuda je iza potresa spremljen u arheološki muzej (Sl. 93.).

¹ Tkalčić: Monum. zagrab. II. p. 385. Doc. 309.